

Rengel Dóra

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSz egyik alelnöke, Bűnügyi Tagozatának tagozatvezetője

Felismerésre bemutatás az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseinek tükrében

Ha nyomozó volnál, aki egy emberölés felderítésével foglalkozik, elvárnád, hogy találj a gyilkos által otthagytott képet a címével csatolva? Vagy nem lennél szíveszszerűen megelégedve a keresett személlyel kapcsolatos viszonylag gyenge és homályos nyomokkal?

~ Sigmund Freud

I. Bevezető gondolatok

I.1. Témaválasztás oka, problémafelvetés

Freud elmélkedésére adott álláspontom kifejtésével témaválasztásom oka is nyilvánvalóvá válik a tanulmány olvasói számára. Hogy megelégednék-e nyomozóként egy bizonytalan, kétes nyommal, bizonyítékkal? Válaszom egyértelműen nem, helyeslő válasz esetén ugyanis értelmetlen lenne a felismerésre bemutatás problémakörével ebben, és bármilyen más tanulmányban foglalkozni, sőt, talán nem túlzás, ha azt állítom, magával a kriminalisztikával is. Bár nem vagyok nyomozó, ugyanakkor joghallgatóként mára már világossá vált számomra, hogy magát a jogot, jogszabályokat egy jogállamban egyértelműen a mindennapi élet történései, az emberi magatartások, konfliktusok hozzák létre, formálják, alakítják. Hans Kelsen szavaival élve: „a jog az étellel áll alapvető kapcsolatban, a mindennapi élet leképzését jelenti”.

Felismerésre bemutatás során vétett hibák azok, melyekből levonva a következtetéseket leképezhetünk egy, a gyakorlatban helyesebb alkalmazást biztosító jogot. Jelen tanulmányban érintett jogszabályok pedig a 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (továbbiakban: Be.), illetve a 100/2018 (VI.8.) Korm. rendelet a nyomozás és az előkészítő eljárás részletes szabályairól (továbbiakban: Nyer.).

Meglátásom szerint a külföldi jogesetek vizsgálatával felszínre kerülhetnek olyan hibák, amelyek adott esetben a hazai bizonyítási eljárás során még nem merültek fel, így a prevenció jegyében további céloom, hogy felhívjam a figyelmet olyan problémákra, melyek a jövőben nálunk is felmerülhetnek, szem előtt tartva, hogy Damoklész kardja mindig ott lebeg a nyomozók feje felett.

I.2. Kutatási hipotézisek

Már bevezetőben elmondható, hogy a felismerésre bemutatás, mintegy a gyakorlatban gyakran alkalmazott azonosítási cselekmény sok esetben perdöntő szereppel bír, ám a tapasztalatok alapján azt mondhatom, hogy egy Janus-arcú intézménnyel állunk szemben.

Egyfelől valóban rászolgál a bizonyítási cselekmények között ilyen kitüntetett szerepére, tekintve, hogy egy sikeres felismertetés ténylegesen gyorsan, egyszerűen kézre kerítheti az elkövetőt, másfelől viszont, mint justizmord forrás számos tényező okán – mely befolyásolja az igazságnak megfelelő bizonyíték, majd annak mérlegelésével ítélet megszületését – mégsem tekinthetünk rá regina probationumként.

Ennek ellenére a hazai büntetőeljárás törvényben kevés olyan garanciális szabályt találhatunk, mely teljeskörűen biztosítani tudja a tárgyilagos, objektív eljárást. Úgy gondolom, hogy ennek megalkotása egy lehetetlen vállalkozás lenne a törvényhozók részéről, mivel az ember mindig megtalálja szükséges kikapukat céljai elérése érdekében. Tanulmányomban mégis arra kerestem a választ, hogy:

- A meglévő garanciális szabályok mellett, kiegészíthető-e a Be. olyan befolyásmentességet biztosító rendelkezésekkel, melyek mégis képesek néhány kikaput bezárni.
- A problémák jogi szempontú megoldása mellett, tanulmányomban abban a kérdésben is igyekeztem állást foglalni, miszerint megfogalmazható-e olyan kriminalisztikai ajánlások, melyek a hibák felmerülésének a kockázatát a gyakorlatban a legkissebbre csökkentik.
- Végül a tanulmány legfontosabb kérdése az, hogy milyen szempontokat tartsunk szem előtt a bizonyítás során. Az eljárás tisztességének, jogszerűségének a biztosítását vagy a hatékony, eredményes nyomozás elősegítését?

Ezekre a kérdésekre pedig tanulmányom végén az egyes jogesetek elemzése után tudok választ adni. Nem is esnék a tautológia hibájába, ezért a bevezető gondolatok után tanulmányomban ismertetem a téma megértéséhez szükséges fogalmi elemeket, elemzem magát a felismerésre bemutatást, majd górcső alá veszem az EJEB témámmal kapcsolatos jogeseteit. A cikk érdemi részeként megfogalmazom az azokból levont következtetéseket, és ajánlásokat fogalmazok meg ehhez, a detektívek munkáját jelentősen elősegítő, ámde nagy óvatosságot, objektivitást igénylő cselekményhez.

II. A bűnügyi tudományok rendszere

Mielőtt ismertetem a felismerésre bemutatás – mint a büntetőeljárás során alkalmazott azonosítási módszer – fogalmát, fajtáit, valamint célját, szükséges előtte rendszertanilag elhelyezni.

A büntető eljárásjog a bűnügyi tudományok rendszerében, annak normatív területeként jelenik meg, a büntetőjog és a büntetés-végrehajtási jog mellett. Emellett ide sorolhatjuk még többek között a kriminológiát, kriminalisztikát, viktimológiát, igazságügyi orvostant, valamint a kriminálpszichológiát is, mely területnek jelen esetben kifejezetten fontos szerepe van, ezért a lentiekben bővebben

ismertettem.¹

II.1. A kriminalisztika fogalma, belső tagozódása

A kriminalisztika fogalmának meghatározásánál célszerű Viski László álláspontjából kiindulni, aki szerint a kriminalisztika nem más, mint a bűncselekmények felderítésének, nyomozásának a tudománya.² Hasonlóan közelíti meg a terminust Bócz Endre, amikor azt mondja, hogy: „Az eljárásbeli („kriminalisztikai”) megismerés rekonstruktív, mert a következményekből (okozatokból) az okok feltárására irányul.”³ Európai viszonylatban F. Kleinschmidt a következőkben látja a kriminalisztika lételemét: „A kriminalisztika a bűnözés különösen jellemző formáit, a bűncselekmények okait és célpontjait, valamint a megelőzést és a bűnözés elleni harcot állítja középpontba”.⁴

Kriminalisztikát pedig mint ténytudományt 3 fő részre szokás felosztani. Az általános rész tárgykörébe tartozik elsősorban a krimináltechnika és krimináltaktika, valamint hagyományosan az általános részhez kapcsolódik még a kriminalisztikai történet és elmélet, a kriminálstratégia, illetve mára már a kriminállogisztika tudománya is. A különös részhez sorolhatjuk a kriminálmetodikát, mely az egyes bűncselekmények megelőzéséhez, felderítéséhez és bizonyításához dolgozza ki saját módszereit, tételeit.⁵

II.2. A krimináltaktika technikával szembeni elsőbbsége

A felismerésre bemutatást is magába foglaló krimináltaktika a krimináltechnikával szemben, – mely a nyomozást elősegítő eszközök és eljárások kidolgozását helyezi előtérbe – sokkal inkább az eljárásban részt vevő személyek, mint a vádlott, tanú, szakemberek, valamint eljáró személyek által, illetve segítségével megszerezhető bizonyítékszerzési formákkal, módszerekkel foglalkozik, elősegítve ezzel, hogy az így megszerzett bizonyítékok felhasználhatók legyenek a későbbiekben.⁶ A bizonyíték megszerzése érdekében foglalkozik a krimináltaktika többek között:

- a) a bizonyítékok keletkezésével és felhasználásával,
- b) a bűncselekmények felderítésére és bizonyítására irányuló tevékenység megszervezésével és megtervezésével,
- c) a bűnüldöző szervek tagjainak magatartásával

¹ Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika tendenciái. A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője. Dialóg Campus Kiadó, Pécs 2014. 20. o.

² Katona Géza: A kriminalisztika és a bűnügyi tudományok. BM kiadó, Budapest 2002. 43. o.

³ Bócz Endre: A megismerés sajátosságai a kriminalisztikában. A kriminalisztikai gondolkozás. In: Kriminalisztika joghallgatóknak (szerk. Bócz Endre). Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2008. 35. o.

⁴ F. Kleinschmidt: Lehrbuch für den praktischen Kriminaldienst. Lübeck 1953. 14. o. Idézi: Brunon Holyst: A kriminalisztika és fejlődési perspektívái. In: A kriminalisztika aktuális kérdései. Tanulmányok öt Európai országból (szerk. Katona Géza). BM Kiadó, Budapest 2001. 56. o.

⁵ Fenyvesi: A kriminalisztika tendenciái... 23. o.

⁶ Tremmel Flórián, Fenyvesi Csaba, Herke Csongor: Kriminalisztika. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2009. 36–37. o.

d) a bűncselekmények elkövetését és eltitkolását lehetővé tevő okokkal és körülményekkel.⁷

A krimináltechnika-és taktika, mint két tudományos diszciplína között ugyanakkor kölcsönhatást vélhetünk felfedezni, minthogy a krimináltechnika színvonala nagyban meghatározza azokat a lehetőségeket, amelyeket a krimináltaktika a különböző nyomozási cselekményekhez igénybe vehet. Ellenkező irányból megközelítve, a krimináltaktika igényekkel lép fel a társával szemben, elősegítve ezzel a fejlődését.⁸ Vagyis egyetértek Brunon Holyst meglátásával, miszerint: „A taktika jelenti a kriminalisztika premisszáit és alapelveit, amelyeket a megfelelő technikai megoldásokkal valósíthatunk meg”.⁹

II.3. A kriminálpszichológia, mint a rekonstrukció nélkülözhetetlen eleme

A krimináltaktikát ennél fogva több szál fűzi össze a kriminálpszichológiával, – mely terület fontosságára a korábbiakban említést tettem – mert a személyi jellegű bizonyítékok keletkezésének a vizsgálata, a rájuk alkalmazandó bizonyítási tevékenység módszereinek kialakítása (pl.: kihallgatási taktika) éppúgy igényli a pszichológiai tételek figyelembevételét, mint az eljárásban részt vevő személyek magatartásával kapcsolatos ajánlások vizsgálata.¹⁰ Ennek oka, hogy kriminalisztikai eljárások kezdetén legtöbbször csak a szemtanúk által adott információkból tudnak a hatóságok egy, a múltban megtörtént eseményt rekonstruálni. Az emlékezés ugyanis nem az adott időben és helyen valóban megtörtént pontos képet fogja mutatni, hanem a rendelkezésre álló adatok alapján kialakult képeknek a megismerőben az ismeretei, képességei és intuíciói által képzett tükröződését.¹¹

A szemléletesség kedvéért egy ábrával mutatom be az emlékezés konkrét folyamatát, melyet két nagyobb stádiumra bonhatunk.

⁷ Barta Endre, Illár Sándor, Katona Géza, Kertész Imre, Kiss Mihály, Lichtblau György, Magyar József, Pusztai László: Jegyzet a Rendőrtiszti Főiskola hallgatói részére. I. kötet. Rendőrtiszti Főiskola, 1993. 6. o.

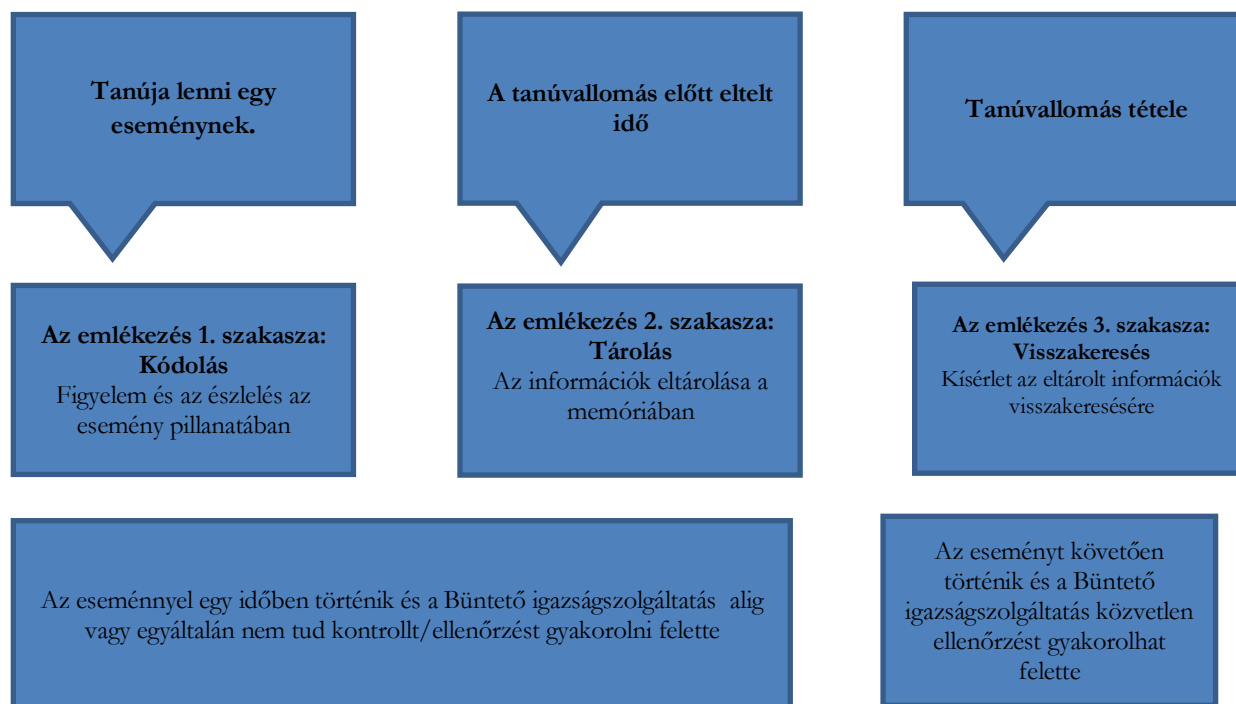
⁸ Katona Géza: A krimináltaktika fogalma és helye a kriminalisztika rendszerében. In: Krimináltaktika (szerk. Illár Sándor). BM Kiadó, Kecskemét 1983. 11. o.

⁹ Holyst i. m. 50. o.

¹⁰ Katona: A krimináltaktika fogalma... 12. o.

¹¹ Angyal Miklós: A kriminalisztika. In: Kognitív kriminalisztika (szerk. Angyal Miklós). Ismeret-elmélet-történet. Dialóg Campus Kiadó, Budapest 2019. 19. o.

1. ábra. Memória szerepe az azonosításban.¹²

A két periódus elhatárolásának alapja, hogy míg az első két szakasz nem befolyásolható külső behatásokkal, addig a harmadik szakaszban erre már megnyílik a lehetőség taktikai módszerekkel.

„A rekonstrukció azonban nem stabilizálható”. -fogalmazta meg már sok-sok évvel ezelőtt Schmitz, vagyis Meixner és Brinker álláspontjával alátámasztva: „Nincsenek olyan rögzített szabályok a bűnügyi taktikában, amelyek minden esetre egyaránt érvényesek és feltétlenül sikerhez vezetnek. Vannak viszont olyan taktikai alapelvek, amelyek minden esetben helyesnek bizonyulnak”.¹³

III. Felismerésre bemutatás

III.1. Felismerésre bemutatás fogalma

A felismerésre bemutatás definícióját, ha egy mondatba sűrítve kellene megragadnunk, azt mondhatjuk, hogy ez a hatóság által bemutatott objektumok emléknyomok alapján történő azonosítására kidolgozott krimináltaktikai módszer. Felismertetés során ezáltal a felismeréssel rokonságot mutató kihallgatásnak olyan válfaja valósul meg, amikor is a terhelt, sértett vagy a tanú által személy, vagy tárgy kiválasztás történik.¹⁴

A felismerésre bemutatás helyhez, helyszínhez kötött fajtájának alkalmazása abban az esetben

¹² Miranda A. H. *Horvath*: Eyewitness Evidence. In: Understanding Criminal Investigation (szerk. Graham Davies, Ray Bull). Wiley-Blackwell & Sons Ltd, 2009. 98. o.

¹³ Walter *Hauptmann*: A kriminalisztikai cselekvéstan egyes kérdései. In: A kriminalisztika aktuális kérdései. Tanulmányok öt Európai országból (szerk. Katona Géza). BM Kiadó, Budapest 2001. 116. o.

¹⁴ *Anti* Csaba: A felismerésre bemutatás. In: Krimináltaktika II (szerk. Lakatos János). Rejtjel Kiadó, Budapest 2005. 15–17. o.

válí szükségessé, amikor a cselekmény során az észlelés a felismerő részéről speciális vagy szituációhoz kötött volt (pl.: felülről látta az elkövetőt). Amennyiben a környezetnek, helyzetnek, cselekvésnek vagy valamilyen mozgásnak meghatározó szerepe volt az élmény kialakításában,¹⁵ célszerű magát az eljárási cselekményt is az eredetivel hasonló körülmények megteremtésével lefolytatni.¹⁶ Taktikai követelmény ugyan, de a hazai törvény nem ad példázó felsorolást, sőt támpontokat sem, arra nézve, hogy melyek azok az esetek, amikor kötelező, vagy legalábbis indokolt lenne a felismertetésnek ezt a fajtáját lefolytatni, melynek konkrét megfogalmazásával és törvényi szintre emelésével meggyőződésem szerint nagyban csökkenne a téves azonosítások száma.

III.2. Célja az azonosítás vagy a kizárás? Bűnösség vagy ártatlanság megállapítása?

A leírtak alapján látható, hogy a felismerésre bemutatás legfőbb célja az azonosítás, amely magába foglalja nem csak az azonosság, hanem annak kizárásának a megállapítását is.¹⁷ Vagyis bizonyítja a terhelt bűnösségét, avagy ártatlanságát – ekként mentő bizonyítékként is szóba jöhet – vice versa cáfolja azokat, ezzel segítséget nyújtva a nyomozó hatóságok számára, hogy a gyanúsítottak körét leszűkítve, figyelmét kevesebb, ámde a bűncselekmény szempontjából meghatározóbb szerepet betöltő személyekre összpontosítva értékes időt és energiát takarítson meg.¹⁸ A gyakorlati tapasztalatok szerint ugyanis csak kevés szemtanú és sértett képes pontos, részletes és elégséges személyleírást adni, míg a beazonosításra legtöbbször nagyobb biztonsággal képes.¹⁹

III.3. Az EJEE eljárás tisztességét biztosító rendelkezései

A Strasbourgban működő Bíróság elsősorban az emberi jogok tiszteletben tartását hivatott biztosítani a részes államokkal szemben, az egyéni jogérvényesítés lehetőségének biztosításával. Az általuk védeni köteles jogokat és biztosítékokat elsősorban az 1953-ban hatályba lépő, az Európai Tanács keretei között létrejött nemzetközi egyezmény, az Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban: EJEE), illetve annak jegyzőkönyvei tartalmazzák.²⁰ Az eljárás során gyakran sérülő alapjogokat főként az EJEE 6.cikkében találhatunk, nevezetesen tisztességes tárgyaláshoz való jog, ezen belül annak 1. pontja, mint alappillért jelenik meg a dokumentumban, mely mindenfajta eljárásokra nézve irányadó, míg a 2. és 3. pontja, amely csak a büntetőeljárásra nézve tartalmaz elemeket.²¹

¹⁵ Illár: Krimináltaktika... 163. o.

¹⁶ Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez. Be. 210.§-hoz. Főszerkesztő: Polt Péter

¹⁷ Antz: i. m. 17. o.

¹⁸ Sri G. Prabhakar. Addl. Judicial Magistrate of First Class, Nandigama. https://districts.ecourts.gov.in/sites/default/files/Third%20Topic_1.pdf (2020. 08. 14.)

¹⁹ Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez. Be. 210.§-hoz. Főszerkesztő: Polt Péter

²⁰ <https://strasbourg.mfa.gov.hu/hun/page/ejeb> (2020. 04. 20.)

²¹ Békés Ádám: A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése a strasbourgi bíróság esetjoga alapján. <https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/2017-04-BekesA.pdf> (2020. 05. 01.)

IV. Vizsgálódás az EJEB döntéseinek tükrében

IV.1. Leggyakrabban felmerülő hibák

A következőkben pedig demonstrálom azokat a jogeseteket, amelyekből a leghasznosabb következtetéseket vonhatjuk le. Ennek során kiemelem az ott felmerült hibákat, ismertetem az általuk érintett fontosabb hazai szabályokat, taktikai követelményeket, majd mindezek ismeretében megfogalmazom ajánlásaimat.

Az első ilyen eset, melyet részletesebben ismertetek, két kérelemből tevődött össze, melyet Albánia ellen nyújtott be Laska és Lika két albániai állampolgár.²² Az ügy lényege, hogy 2001-ben három személy kirabolt egy minibuszt, akik a rablás során kék és fehér színű balaklavát²³ viseltek. Néhány órával később a rendőrök házkutatást végeztek a helyszínhez közeli házakban, beleértve Lika, a második kérelmező házáat is, ahol apjával, testvérével és barátjával Laskával, az első kérelmezővel tartózkodott. A rendőri jelentés szerint, a nyomozók az első kérelmező kabátjának zsebében két fehér pólót, és egy kék ruhadarabot talált, amelyekből a balaklavák készülhettek. A kérelmezőket, és B.L.-t, Lika testvérét, valamint apját a rendőrségre vitték kihallgatásra. Lika ügyvéd jelenlétét kérte, amit elutasítottak, annak ellenére, hogy B.L. ekkor még kiskorú volt. Lika vitatta, hogy birtokában lett volna bármilyen maszk vagy balaklava, és a rendőrséget vádolta a bizonyítékok manipulációjával. Ugyanazon a napon végrehajtották a felismerésre bemutatást az áldozatok részvételével. Sorba állítottak 5 személyt az azonosítás céljából. A két kérelmező és B.L. kék és fehér otthon készült balaklavát viselt, míg a másik két bemutatott személy feketét. Annak ellenére, hogy a rendőrség megváltoztatta a bemutatottak sorban betöltött pozícióját az áldozatok továbbra is a kék és fehér balaklavát viselő személyeket azonosította.²⁴

Mindezeknek a fényében a kérelmezőket és B.L.-t letartóztatták fegyveres rablás gyanúja miatt, majd a felismerésre bemutatás eredményére alapozva a bíróság a kérelmezőket szabadságvesztésre ítélte.

IV.1.1. Védő hiánya

Egy laikus számára is érzékelhető talán, hogy ebben az eljárásban mind jogi, mind pedig kriminalisztikai problémák is felvetődnek az eljáró hatóság részéről. A felismerésre bemutatásnak személyi feltételeként, követelményeként említhetjük az azonosítást végző személyeknek, hatósági tanúknak, hatóság eljáró tagjainak, tolmácsnak, szakértőknek, illetve fiatalok esetén a védőknek a biztosítását.²⁵ Jelen esetben B.L. kiskorúságára tekintet nélkül nem engedélyezte a hatóság a képviselő

²² Case of Laska and Lika v. Albania (Applications nos. 12315/04 and 17605/04) (2020. 08. 27.)

²³ A balaklava általában egy olyan sapka, mely az egész fejet és nyakat eltakarja, és csak a szemet és néha a száját is láttatja.

²⁴ Fontos leszögezni, hogy egy megismételhetetlen cselekményről van szó, ám a bemutatás ismételtsége nem kizárt, mely alatt egyazon eljárási cselekményen belül végzett többszöri bemutatást értjük. In: *Anti* i. m. 57. o.

²⁵ *Anti*: i. m. 45. o.

jelenlétét sem az előzetes kihallgatás, sem a felismerésre bemutatás alatt. A hazai büntető eljárásjog erre az esetre – helyesen – konkrét bekezdéssel nyújt védelmet a kiskorúak számára.²⁶

Ezzel kapcsolatban ugyanakkor megfogalmazódott bennem a gondolat, hogy egy ilyen súllyal bíró bizonyítási cselekmény végrehajtásánál nemcsak a fiatalkorúak számára, hanem minden más gyanúsítottként, a felismerésre bemutatáson részt vevő személyre nézve kötelező jelleggel kellene a védő jelenlétét garantálni, feltéve, hogy a körülmények ezt lehetővé teszik, és ez nem jár az eljárás elhúzóásával. Ennek oka, hogy ő, mint a jogszabályokkal és krimináltaktikai követelményekkel tisztában lévő személy felhívhatja a hatóság figyelmét olyan rizikófaktorokra, hibákra, amelyek az eljáró személyek figyelmét elkerülték. A hazai szabályokat tekintve, a védő jelenléte hazánkban jelenleg csupán egy lehetőség az eljárási cselekménnyel érintett személy részére.²⁷ Úgy gondolom, hogy a védelemhez való jog figyelmen kívül hagyása jelen esetben egyértelműen hátrányosan érintette a későbbi igazságszolgáltatást, ezért érdemes lenne a hazai jogszabályokban is nagyobb figyelmet szentelnie ennek a kérdéskörnek.

IV.1.2. Hatósági túlkapások

Kriminalisztikai megközelítésben a legszembetűnőbb hiba a bemutatott személyek külső megjelenítése. Azzal, hogy a gyanúsított személyeket az áldozatok által korábban ismertett fehér és kék színű balaklavában mutatták be, egyértelmű, hogy nemcsak, hogy nem biztosították a befolyásmentességet, hanem éppen ellenkezőleg, rájuk igyekeztek irányítani a felismerők figyelmét.

A hazai szabályozás szempontjából a befolyásmentesség egyik garanciális szabályaként jelenik meg a Be. -ben, hogy a felismertetés előtt a hatóságok biztosítsák a törvényben előírt ún. indifferens objektumokat, azon belül is, hogy azok kellő számban álljanak a rendelkezésükre, vagyis a foganatosítás előtt az eredeti mellett két közömbös személy/tárgy beszerzése szükségeltetik. Ezen objektumokra vonatkozó követelményeket a kriminalisztikára támaszkodva állapítja meg a törvény, vagyis:

- az objektum az ügytől független, eszerint nincs azzal semmilyen kapcsolata
- az objektumot azonosító személy nem ismeri

²⁶ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 682. § (1) bekezdés: A védő jelenléte kötelező a vádemelés előtt a fiatalkorú részvételével tartott

- a) gyanúsított kihallgatáson,
- b) szembesítésen,
- c) felismerésre bemutatáson,
- d) helyszíni kihallgatáson,
- e) bizonyítási kísérleten, valamint
- f) a személyi szabadságot érintő bírói engedélyes kényszerintézkedéssel kapcsolatos eljárásban
- g) tartott ülésen.

²⁷ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 393. § (1) bekezdés: A gyanúsított és védője a vizsgálat során a szakértő meghallgatásán, a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél és a felismerésre bemutatásnál jelen lehet, ha az eljárási cselekmény a gyanúsítás tárgyát érinti.

- bemutatásra szánt objektummal az általános, főbb tulajdonságaiban megegyező, vagy nagyon hasonló, ezen belül is különösen vele azonos nemű, hasonló korú, testalkatú, bőrszínű, ápoltsági és öltözetű személyeket kell a kérdéses személlyel egy csoportba állítani.²⁸

Látható, hogy a hazai szabályozás is tartalmazza a bemutatott személyek öltözetének azonossági kritériumát, mégis ajánlasként fogalmazom meg az eljárásjogi törvény számára, hogy ilyen esetekben, amikor törvény által a független választást biztosító kritérium nem teljesül, kiegészíteni az eljárással érintett személy jogait azzal, hogy megtagadhatja a cselekményen való részvételt, így nem lesz lehetőség egy ilyen bizonyítékra alapozva jogerős ítéletet hozni, mint ahogy az jelen esetben történt. A hatályos szabályozást tekintve ugyanis a terhelt bármikor megtagadhatja akár az előzetes kihallgatást,²⁹ akár későbbi felismerésre bemutatás során az aktív tevékenységet, mint a beszédet, mozgást, továbbá esetében figyelemmel kell lenni az önvádra kötelezés tilalmára is.³⁰ A passzív jelenlét, vagyis a személykiválasztás megtagadására mindazonáltal már nincs lehetősége. Ezzel ellentétben a tanúnak ilyen opcionális döntési lehetőségei nincsenek. Ő köteles mind a vallomástételre, mind pedig az aktív magatartásra is (értelemszerűen a passzívra egyaránt), de nála a vallomástétel akadályaira kell odafigyelni.³¹ Oka, hogy ezek fennállása esetén a felismerésre bemutatás során kapott eredmény, mint bizonyítási eszköz nem vehető figyelembe.³²

Következésképpen a terhelt esetében a passzív jelenlétre kötelezés szabályát lazítanám annyiban, hogy ilyen eljárási szabályszegés esetén joga legyen a cselekményen történő bármilyen részvétel visszautasítására. Hasonlóan a Perry kontra Egyesült Királyság,³³ illetve a Mushegh Saghatelian kontra Örményország esetében, ahol mindkét esetben a kérelmezőknek lehetősége volt visszautasítani a személyes felismerésre bemutatást.³⁴

IV.1.3. Tanú tévedése

A kötelező védő jelenléte bizonyos fokú biztonságot nyújt a hatósági visszaélésekkel szemben, ám a terhelt és védője számára is szinte kivédhetetlen, ha az eljárást ugyan a szabályoknak megfelelően

²⁸ *Antz* i. m. 39–40. o.

²⁹ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 185. § (1) bekezdés a) pontja: Személyazonossága ellenőrzése után a terhelttel ismertetni kell a jogait és figyelmeztetni kell arra, hogy

a) nem köteles vallomást tenni, a vallomástételt, illetve az egyes kérdésekre történő válaszadást a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja, de bármikor dönthet úgy, hogy vallomást tesz, akkor is, ha korábban a vallomástételt megtagadta.

³⁰ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 7. § (3) bekezdés: A büntetőeljárásban senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen vagy önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson.

³¹ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 169. § (1) bekezdés: A tanú vallomástételének akadályai

a) a vallomástétel tilalma és

b) a vallomástétel megtagadása

³² A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 169. § (3) bekezdés: A vallomástétel akadályaira vonatkozó rendelkezések megsértésével kihallgatott tanú vallomása - az e törvényben meghatározott kivétellel - bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe.

³³ *Case of Perry v. United Kingdom* (Application no. 63737/00) (2020. 07.22.)

³⁴ *Case of Mushegh Saghatelian v. Armenia* (Applications nos. 12315/04 and 17605/04) (2020. 09. 01.)

folytatták le, és „csak pusztán” a tanú tévedéséről van szó. Ennek ellenbizonyítása elméletileg is kritikus, a gyakorlatban pedig még inkább.³⁵ Bizonyítja ezt a tételt Y kontra Bulgária 2013-ban kezdődő esete³⁶, amikor a kérelmező a felismerésre bemutatás alkalmával egy bizonyos X.-et azonosított, mint azt az embert, aki megerőszkolta. Állítása szerint arcvonásai, magassága és testalkata alapján ismerte fel. X. tagadta, hogy ő lenne a támadó, és azt állította, hogy a kérelmezőt ért támadás idején szállásán volt. Ezt az alibit a szállás gondnoka megerősítette. A benyújtott pszichiátriai és pszichológiai jelentés kimondta, hogy a kérelmező, noha nem szenved mentális rendellenességben, nem tud megbízható bizonyítékot adni arról, hogy mi történt vele, mert gyenge látása és „furcsa” személyisége van, amely hajlamos a bűnösök gyors meghatározására anélkül, hogy biztos lenne benne, annak érdekében, hogy kielégítse a bosszúvágyát.

Nem voltak olyan tárgyi bizonyítékok, amelyek igazolták volna, hogy X a bűncselekmény helyszínén járt volna, vagy olyan adatok, amelyek azt mutatták volna, hogy mobiltelefonját a közelben használták. (A kérelmező szerint ugyanis a támadó telefonon beszélt röviddel azelőtt, hogy bántalmazták volna). A kérelmező ellenben megtámadta a szakértői bizonyítékokat, és ragaszkodott X vádemeléséhez.

IV.1.4. Az idő múlása, mint az emlékezés ellenlábasa

A külső megjelenés problémakörénél maradva befolyásolhatja a felismertetés eredményét, ha a felismerendő személy bűncselekménykori állapota, megjelenése jelentős mértékben megváltozott a bemutatás alkalmára, így célszerű, hogy az eljárásban az elkövetéshez képest eredeti külsővel vegyen részt.³⁷ Alátámasztja ezt az álláspontot Gasyak és mások kontra Törökország esete, amikor is képfelvétel alapján szerveztek felismerésre bemutatást egy szemtanú részvételével. A probléma gyökere az, hogy csak az eset után 10 évvel került sor a gyanúsított fényképét is tartalmazó album bemutatására – mivelhogy a kérelmező elmulasztotta a szükséges lépéseket ésszerű időn belül megtenni – ennél fogva a szemtanú már nem volt képes azonosítani őt. Állítása szerint, amikor 10 évvel ezelőtt látta, hosszú szakálla volt az elkövetőnek, a bemutatott képen szereplő személy, azonban akkorra már semmiféle szőrzetet nem viselt az arcán.³⁸

A hazai jogalkotók erre a problémakörre nézve egyelőre nem fogalmaztak meg megoldást, de én úgy látom, ennek pótlására mielőbb szükség lenne. A Be. ugyanis nem rögzíti a felismerésre bemutatás azon idejét, ameddig végrehajtható a cselekmény, amely tényező talán a leginkább befolyásolja az emlékezés pontosságát. Személy szerint szabnék egy bizonyos időintervallumot az

³⁵ *Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika. Doktori értekezés. In: A felismerésre bemutatás lehetőségei a számítástechnikai fejlődés tükrében (szerk. Győri László). Magyar Rendészet 2016/1.*

³⁶ *Case of Y v. Bulgaria (Application no. 41990/18) (2020. 09.09.)*

³⁷ *Fenyvesi Csaba: Kihallgatási taktika. Egyetemi Jegyzet a Kriminalisztikai Szakirányú Továbbképzési Szak hallgatói számára. PTE ÁJK, Pécs 2009. 63. o.*

³⁸ *Case of Gasyak and others v. Turkey (Application no. 27872/03) (2020. 09. 10.)*

észlelést követően, amely után is fogatosítható a cselekmény, noha előírnám, a felismerő pszichológus szakértő általi előzetes meghallgatását, aki pontosabban képes megállapítani az adott személy szavahihetőségét. Mindezek mellett erősen javasolnám a kvázi vakpróba alkalmazását. Ilyenkor felismerő személyt ellenőrizhetjük azzal, hogy a neki bemutatott személyek között szándékosan nem szerepel a gyanúsított, csupán az ügytől független és felismerést végző által nem ismert személyeket sorakoztatnak fel.³⁹

IV.1.5. Végrehajtási felkészületlenség

A következő jogesetben az idő, mint kulcsfontosságú tényező szintén szerepet kap. A kérelmező Bulgária ellen nyújtott be panaszt a hatékony nyomozás elmaradására hivatkozva.

2005. márciusában a kérelmezőt és egy másik személyt a rendőrség őrizetbe vett rablás gyanújával.⁴⁰ Egy évvel később a kérelmező feljelentést tett, miszerint a rendőrök a három napos őrizetbe vétele alatt megverték, azért, hogy rákényszerítsék a bűncselekmény beismerését. Továbbá kijelentette, hogy nem tudja a tisztek nevét, de képes lenne azonosítani őket. A kérelmezőt 2007. január és március között többször kihallgatták. Az egyik ilyen alkalommal leírást adott azokról a tisztekről, akik bántalmazták, és azokról is, akik tanúi voltak a támadásoknak. Állítása szerint az egyik ilyen rendőr körülbelül 160 cm magas, fekete hajú, míg a másik rendőr 25-30 éves, 175-180 cm magas, rövid fekete hajjal, jellegzetes alakú szakállal. 2008. februárjában a felperes részt vett egy fényképes felismerésre bemutatáson. Több fénykép alapján különböző személyeket mutattak neki, a kérelmező pedig ezek közül kettőt azonosított. Később a kérelmezőt D. D.-vel és S.S. szembesítették, de azt állította, hogy nem ismeri fel őket. Úgy tűnik, hogy nem azok a tisztek voltak, akiket a kérelmező felismert a korábbi fényképes felismerésre bemutatáson. Az ügyész még 2008-ban megszüntette a büntetőeljárást. Ennek egyik oka, hogy a kérelmező beismerte, hogy látta a feltételezett elkövetőket az eset után, amely az ügyész véleménye szerint befolyásolta a fénykép alapú felismerésre bemutatás eredményét.

A felismerésre bemutatással kapcsolatos egyetlen lehetséges következtetés ez esetben, hogy azt nem a kriminalisztika követelményeinek megfelelően folytatták le. Ennek oka a felismerésre bemutatásnak a rosszul megválasztott változata. Vagyis a felismerésre felkészülés során az eljáró személyek nem vettek figyelembe olyan tényezőket, melyek ismeretében adott esetben elkerülhető lett volna a felismerésre bemutatás jelen esetben nem konzekvens fajtájának a választása. A Be. és a Nyer. is részletes technikai és taktikai előírásokat állapít meg a felismerésre felkészülésre is. Így a Be. 210. § (2) bekezdése alapján: „A felismerésre bemutatás előtt azt, akitől a felismerés várható, részletesen ki

³⁹ A felismerésre bemutatás hatályos szabályainak vizsgálata a kodifikáció tükrében.

<https://jogaszvilag.hu/a-jovo-jogasz/a-felismeresre-bemutatas-hatalyos-szabalyainak-vizsgalata-a-kodifikacio-tukreben/> (2020. 10. 06.)

⁴⁰ Case of Velev v. Bulgaria (Application no. 43531/08) (2020. 09. 09.)

kell hallgatni arról, hogy a kérdéses személyt vagy tárgyat milyen körülmények között észlelte, milyen kapcsolata van vele, milyen ismertetőjegyeiről tud”.

Az első mulasztás tehát az, hogy az észlelés körülményei között felsorolt kérdések közül nagy valószínűséggel elmaradt annak a feltevése, hogy érte-e az eset után valamilyen utólagos benyomás. Ezt követően további hibaként merül fel az előzetes kihallgatás szakaszában az, hogy nem vontak le következtetéseket a kérelmező által már a nyomozás kezdeti szakaszában elmondott információkból. Tudniuk kellett volna, hogy a fényképek nem tudják megmutatni a személyek magasságát, a fénykép minőségétől függően, pedig az egyes színeket sem.

A hazai szabályozást tekintve, a Be. 210.§ (1) bekezdésének releváns része szerint: „A terheltnek vagy a tanúnak - ha más lehetőség nem áll rendelkezésre - felismerésre személy vagy tárgy kép-, hang, vagy kép- és hangfelvételen is bemutatható”. Ezt a szabályt ugyanakkor kiegészítem azzal, hogyha az azonosítandó személyről olyan tulajdonságokat közöl a felismerő, amely alapján a felismerés képfelvétel bemutatásával nem lehetséges, vagy az jelentős nehézségekkel járna nem kerülhet sor a cselekmény foganatosítására, hiszen eredménye akár az egész nyomozást is tévútra vezetheti.

Látható, hogy hiába hajtják végre a felismertetést, ha azok az ismérvek, melyekről lehetséges lenne az azonosítás, nem észlelhetők. Ebben az esetben logikusabb lett volna az eredetben való bemutatásnak. Hasonló álláspontot fogalmazott meg Győri László is, aki egy szemléletes példa felvezetése után jutott arra a következtetésre a fent említett tanulmányában, hogy „hiába létezik a felismerő személy emlékképeiben az azonosításhoz szükséges sajátossági/jellegzetességi pont, ha az adathordozón elé tárt fényképen vagy videón nincs meg e pontok kellő száma”.⁴¹

IV.1.6. Jogszabályi rendelkezések összeférhetetlensége

Végül az utolsó ügy, melyet elemzek egy török állampolgár kérelme alapján indult 2001-ben, Törökország ellen.⁴² 1995-ben a kérelmező lánya csatlakozott egy illegális szervezethez. A kérelmező szerint azóta a rendőrök rajtaütöttek a házában, zaklatták és megfenyegették több alkalommal. A kérelmező állítja, hogy 1999. november 19-én este három férfi, akik rendőrként igazolták magukat, beléptek a házába, betömték a száját, megverték, megfenyegették és a tisztek végül megerőszakolták.

1999 decemberében a kérelmező feljelentést tett tolmács közreműködésével, (tekintve, hogy csak kurdul beszél) amelyben a 3 civil ruhás rendőr bíróság elé állítását kérte. A kérelmező továbbá megjegyezte, hogy az a rendőrtiszt, aki pisztolyt fogott a gyomrához magas és vékony volt, haja pedig vékonyszálú. 2000 márciusában a kérelmezőt felhívták, hogy jelenjen meg egy felismerésre bemutatáson. 108 rendőr lépett be az azonosító helyiségbe, akiket 10 fős csoportokban mutattak be. Ennek során a kérelmező és fia azonosította R.G.-t, mint a házukba lépett emberek egyikét. Az ügyész

⁴¹ Győri i. m.

⁴² Case of K.Ö. v. Turkey (Application no. 71795/01) (2020. 09. 11.)

ekkor viszont úgy döntött, hogy a kérelmező fiát ki kell vinni az azonosító helyiségből, mivel izgatottan viselkedik. A kérelmező ismét kijelentette az ügyésznek, hogy R.G. egy volt azok közül, akik bántalmazták. Továbbá kijelentette, hogy látta R.G.-t, de a többiek arcát nem. Az ügyész kihallgatta R.G.-t, az azonosított személyt, aki tagadta az ellene felhozott vádakát. Kijelentette, hogy nem ismeri a kérelmezőt vagy a házát. Elmondta, hogy egy kicsit ért kurdul és a kérelmező fia azt mondta anyjának, hogy őt azonosítsa. Úgy gondolja, mivel ő félévvel ezelőtt letartóztatta, most így akar bosszút állni. Megjegyezte továbbá, hogy az elmúlt három és fél évben a környéken dolgozott, és hogy nem mindenki kedvelte.

Az üggyel kapcsolatban elsősorban fontos, hogy amennyiben több szemtanú vagy sértett, vagyis azonosítást végző személy érintett az eljárásban, vagy éppen egyazon tanúnak kell több gyanúsítottat bemutatni, úgy erre az esetre a hazai Be. és a Nyer. is tartalmaz rendelkezést, annak érdekében, hogy ne befolyásolják egymást, a várakozás, felkészülés vagy maga a bemutatás alatt. A Nyer. 70. §-ban található rendelkezései szerint:

„(1) Ha e rendelet eltérően nem rendelkezik, a több személyt érintő bizonyítási cselekményt külön-külön kell elvégezni.

(2) Az érintett személyek együttes jelenlétében is elvégezhető a bizonyítási cselekmény, ha

a) az a bizonyítási cselekmény eredményes lefolytatása érdekében célszerű, vagy az a bizonyítási cselekmény eredményes lefolytatását nem veszélyezteti, és

b) az eljárási cselekmény zavartalansága megfelelő módon biztosítható, és az érintettek befolyásolása kizárható”.

Ezzel szemben a Be. -ben nem találunk együttes felismertetést lehetővé tevő semmilyen utalást. 210. § (4) bekezdése egzakt módon kimondja, hogy:

„A bemutatást több felismerő személy esetében is külön-külön, egymás távollétében kell végezni”.

Mivel a Be. mint törvény a jogforrási hierarchia magasabb szintjén áll, mint a szóban forgó kormányrendelet, ezért nem túl sok értelmét látom egy alacsonyabb szinten álló megengedő szabálynak, tekintve, hogy a törvénnyel egy rendelet sem lehet ellentétes.

Ezt leszámítva is elvégezhető lett volna egy objektív felismertetés, amennyiben az adatgyűjtés során az eljáró személyek figyelmét nem kerülte volna el az a tény, hogy R.G. és a kérelmező fia között haragos viszony állt fenn. Ez a mulasztás ismét felveti az alapos felkészülés hiányát, amely lehetővé tette a befolyásolt, nem megbízható bizonyítást.

V. Összegzés

Az elemzett jogesetektől egyértelműen kitűnik, hogy egy-egy büntetőeljárás során az EJEE 6.cikkében foglalt tisztességes eljárás elve által megerősített alapvető jogok szenvednek leggyakrabban sérelmet. Úgy gondolom, ennek oka nem feltétlenül az, hogy a tagállamok büntető eljárásjogi szabályai nem

felelnek meg ebben a cikkben foglalt rendelkezéseknek, sokkal inkább, azok hatóság részéről történő figyelmen kívül hagyására vezethető vissza.

A társadalom elvárása a hatóságokkal szemben, hogy minél előbb kézre kerítsék az őket érintő bűncselekmények elkövetőit, és megkapják méltó büntetésüket, a nyomozók részéről a büntetőeljárások gyorsítását igényli, ami eseteként a hatékonyság, precizitás, objektivitás rovására is történhet. Ahogy Sielaff írta már 1997-ben: „A rendőri hivatás erkölcsi ethoszával szemben más hivatásokhoz képest különösen magas igényt támasztanak, mivel minden egyes hivatalnok kötelessége végrehajtani a törvényt és a jogot. Az elmúlt két évtizedben jelentősen megváltoztak a rendőri hivatást befolyásoló követelmények, magatartások, beállítódások, elvárások és értékmérők. Olyan értékek alakultak ki, mint a rugalmasság, az érzékenység, az együttműködési készség, a motivációkészség, a kritikai képesség, a felelősségvállalás és a türelem, amelyeknek meg kell változtatniuk a munkatársak hozzáállását is, s ezek új típusú orientációt követelnek meg”.⁴³

Tanulmányom zárásaként végül megválaszolom a korábban felmerülő kérdéseket. A kiskapuk bezárásával kapcsolatban azt mondhatom, hogy az egyes jogesetekben megmutatkozó hibákra adott ajánlásokból is kitűnik, hogy lehetséges kiküszöbölni, ha nem is az összes, de számos olyan justizmord forrást, amelyek miatt e cselekmény napjainkban is ingoványos talajon áll.

Mindamellet a felelősség nem hárítható kizárólag a jogalkotókra. Ezért is tartottam fontosnak, hogy a jogi szabályozásra vonatkozó javaslatok mellett, néhány kriminalisztikai ajánlást is megfogalmazzak. Úgy gondolom az ilyen jellegű javaslatok megtartásával is elkerülhetők lettek volna egyes hibák. Ugyanakkor fontos, hogy eljáró személyek sokkal több figyelmet szenteljenek a kriminalisták által már megfogalmazott ajánlásokra.

A jogszerűség és az eredményesség elsőbrendűségének a kérdésében nem adható egyértelmű válasz. A jogász hivatás gyakorlóinak kell a rendelkezésükre álló eszközökkel egy olyan jogszabályi keretet megalkotnia, amely, mint *modus vivendi* biztosítja a tisztességes eljárást, és egyben képes a hatékonyabb nyomozást elősegítő szabályokat is érvényre juttatni.

⁴³ Rendőri Vezetőképző Akadémia 1997. évi kiadványában. 488. o. Idézi: Gönther Dreher, Thomas Feltes: Menedzsment- munkatársak irányítása- motiváció. In: A kriminalisztika aktuális kérdései. Tanulmányok öt Európai országból (szerk. Katona Géza). BM Kiadó, Budapest 2001. 125-126. o.